

Halk Kütüphaneleri Üzerine Güncel Bir Karşılaştırma*

A Recent Comparison on Public Libraries

Bülent Yılmaz**

Öz

Halk kütüphaneleri toplumsal gelişime bağlı olarak değişmektedirler. Bu değişim halk kütüphaneleri için yeni sorunlar yaratabilmektedir. Halk kütüphaneleri üzerine zaman zaman değerlendirmeler yapmak bu yeni sorunları ortaya çıkarmak için önemlidir.

Bir ülkedeki halk kütüphanesi sistem ve hizmetlerini başka ülkelerin halk kütüphanesi sistem ve hizmetleri ile karşılaştırmak yararlı sonuçlar vermektedir. Bu araştırmada Türkiye'deki halk kütüphanesi sistem ve hizmetleri İngiltere, Hollanda ve Avusturya'daki halk kütüphanesi sistem ve hizmetleri ile karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'deki halk kütüphanelerinin nicelik ve nitelik açısından bu ülkelere göre önemli yetersizliklere sahip oldukları anlaşılmıştır.

Abstract

Public libraries have been changing by depend on the social development. This changing can create the new problems for public libraries. To make some evaluations on public libraries is important in bringing light to these problems.

To compare the public library system and services in a country with the others can give useful results. In these research, Turkish public library system and services has been compared with the public library system and services in England, Netherland and Austria. As a result, it has been understood that Turkish public libraries have some important insufficiencies according to the other countries.

* Bu makale TKD XVIII. Genel Kurulu ve III. Kütüphanecilik Konferansı'nda sunulan bildirinin yazarı tarafından genişletilerek gözden geçirilmiş biçimindedir.

** Yrd. Doç. Dr. Bülent Yılmaz Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü Öğretim Üyesidir.

Giriş

Halk kütüphaneleri, verdikleri hizmetler ve gerçekleştirdikleri etkinliklerle toplumsal değişme ve gelişmeye katkıda bulunan kurumlardır. Ancak, halk kütüphanelerinin sözü edilen katkısı sağlayabilmeleri, öncelikle içinde buldukları ülkede, daha sonra da dünyadaki gelişmelere ayak uydurabilme gücüne sahip olmalarına bağlı görünmektedir. Bir başka deyişle, halk kütüphaneleri, toplumsal değişime katkıda bulunurken, kendileri de bu değişimden doğrudan etkilenen ve işlevselliklerini sürdürebilmek için bu değişimin gerektirdiği yenilikleri yerinde ve zamanında gerçekleştirmek zorunda olan kurumlardır. Kısaca, bir toplum değişiyorsa halk kütüphaneleri de değişmek durumundadır. Ancak, burada vurgulanması gereken temel nokta, halk kütüphanesi sistem ve hizmetlerindeki değişimin boyutunu, ve niteliğini belirleyen unsurun öncelikle o ülkenin koşulları olduğudur. Çünkü, halk kütüphaneleri yerel hizmet birimleridir. Halk kütüphanelerinin yerel nitelikleri gözden kaçırıldığında, değişimin niteliği konusunda içinde buldukları ülkeden çok bu alanda gelişmiş ülkelerin belirleyici olabildikleri görülmektedir. Bu durumda, başka ülke gerçekleri o ülkenin gerçekleri gibi kabul edilmiş olmaktadır. Bu, halk kütüphanesi hizmetleri açısından sakıncalı bir durum yaratacaktır.

Buna karşın, bir ülkedeki halk kütüphanesi sistem ve hizmetlerine ilişkin durumu belirlemede, bu konuda, başka bazı ülkelerle karşılaştırmalar yapmak yararlı olabilmektedir. Böylece, ilgili konuda bulunulan nokta daha açık ve somut olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma ile Türkiye'deki halk kütüphanesi sistem ve hizmetlerine ilişkin güncel durumun, karşılaştırmalar yaparak ortaya konması amaçlanmaktadır. Araştırmada, İngiltere, Hollanda ve Avusturya'daki halk kütüphanesi sistem ve hizmetleri Türkiye'deki sistem ve hizmetlerle karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma önce nicelik temelinde yapılmış, daha sonra nitelik değerlendirmesine gidilmiştir. Kısmen karşılaştırmalı yöntem¹ dayalı olarak gerçekleştirilen araştırmada, özellikle nitelik değerlendirmeleri için gereksinim duyulan veriler gözlem ve görüşme teknikleriyle elde edilmiştir.

Yapılan değerlendirmelerden bazı sonuçlar elde edilmiş ve bu sonuçlara dayanılarak önerilerde bulunulmuştur.

Halk Kütüphanelerinde Niceliksel Durum:

Niceliksel veriler sistem ve hizmetlerin değerlendirilmesinde ortaya son derece somut görünümler çıkarmaktadır. Öznel yaklaşımları engelleyen bu ve-

¹ Bu yöntemin ayrıntıları için bkz. Çakın (1982)

riler nitelik değerlendirmelerine de alt yapı hazırlamaktadır. Ayrıca, niceliğin bir noktada niteliği belirleyen bir unsur olduğu söylenebilir. Nitekim, Ersoy (1993 : 29-30) nicelik ile niteliğin birlikte ele alınması gereğini vurgulamaktadır. Nitelikli sistem ve hizmetler için nicelik önemli ön koşullardan birisidir.

Araştırma kapsamına aldığımız İngiltere, Hollanda ve Avusturya ile Türkiye arasında halk kütüphanesi hizmetlerindeki bazı yapısal unsurlara ilişkin niceliksel karşılaştırma özellikle Türkiye'deki halk kütüphanesi hizmetlerinin bulunduğu noktayı göstermesi açısından yararlı olacaktır. Kuşkusuz, farklı tarihsel, kültürel ve sosyo-ekonomik koşullara sahip ülkelerin karşılaştırılmasının çok sağlıklı olmayacağı öne sürülebilir. Oysa, sözü edilen farklılığa sahip ülkelerin halk kütüphanesi verilerinin karşılaştırılması, bu ülkelerde var olan "halk kütüphanesi gerçeği"ni yaratan koşullar hakkında da ipuçları verecektir. En azından, "halk kütüphanesi gerçeği"ni yaratan olgunun, o ülkede, sözü edilen koşullar olduğunu ve ülkeler arasındaki koşullarda görülen farklılıkların "halk kütüphanesi gerçeği"nde de farklılıklara neden olduğu anlaşılmış olacaktır. Kısaca, nicelik tek başına önemli olmasa da nitelik için gerekli bir unsurdur.

Tablo 1. Bazı Avrupa Ülkeleri ve Türkiye'deki Halk Kütüphanelerinde Güncel Durum: Niceliksel Karşılaştırma (1997-1998)

	<i>İngiltere</i>	<i>Hollanda</i>	<i>Avusturya</i>	<i>Türkiye</i>
Nüfus	58.725.000	15.567.100	7.555.338	62.865.574
Halk küt. sayısı	4.100	1.750	2.451	1.326
Bir halk küt. kull. sayısı	14.323	8.894	3.082	47.409
Derme	131.033.000	44.000.000	11.000.000	11.296.391
1 kişiye düşen kitap sayısı	2.23	2.82	1.45	5.6 kişiye 1 kitap
Ödünç verilen kitap sayısı	514.560.000	180.000.000	17.000.000	4.707.687
1 üyenin ödünç aldığı kitap sayısı (Yılda)	15.4	40	15.4	4.8
Üye sayısı	33.473.000	4.500.000	1.100.000	970.316
Üye sayısının top. nüf. oranı (%)	56.9	28.9	14.5	1.5
Gezici kütüphane sayısı	719	90	69	
Personel sayısı (Toplam)	27.024	9.737	-	3.162
1 personelin hizmetle yükümlü olduğu kişi sayısı	2.173	1.598	-	19.881

Kaynak: BVÖ (1998); DİE (1998); Information and ... (1998); KGM (1998); NBLC (1998); Statistical... (1998)

Tablo 1 incelendiğinde, kısaca şu noktaların altı çizilebilir²:

- Araştırma kapsamında incelenen ülkelerin büyük (İngiltere), orta büyüklükte (Hollanda) ve küçük (Avusturya) sayılabilecek Avrupa ülkeleri olduğu söylenebilir.
- Halk kütüphanesi sayısının ülkelerin nüfusları ile doğru orantılı olmadığı görülmektedir. En fazla nüfusa sahip Türkiye'nin bu ülkeler arasında en az sayıda halk kütüphanesine sahip olduğu, aynı biçimde Hollanda'nın yarısı kadar nüfusu bulunan Avusturya'da daha fazla halk kütüphanesi olduğu anlaşılmıştır. Bu durumun, bir ölçüde, her ülkenin farklı denilebilecek halk kütüphanesi sistemine sahip olmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Ancak, hangi halk kütüphanesi sistemi olursa olsun, yeterli niteliğe sahip iseler, halk kütüphanesi sayısındaki artış / fazlalık tercih edilir bir durumdur.
- Halk kütüphanesi sayısının anlamlı bir ölçüt durumuna gelmesi için bu sayının ülkedeki toplam nüfus ile ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Buna göre, bir halk kütüphanesi, Avusturya'da 3.084 kişiye hizmet vermekle yükümlü iken, bu sayı Türkiye için 47.409'dur. Ele alınan ülkeler arasında nüfus arttıkça hizmet vermekle yükümlü olunan potansiyel kullanıcı sayısının da arttığı, ancak Türkiye için bu rakamın çok yüksek olduğu söylenebilir.
- Nitelikli bir hizmet için derme son derece önemli bir unsurdur. Ele alınan ülkeler arasında, Türkiye hariç tutulursa, nüfus büyüklüğü ile derme büyüklüğü (o ülkedeki tüm halk kütüphanelerinde bulunan) arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu gözlenmektedir. Bu ilişkiye göre, Türkiye en büyük dermeye sahip olması gerekirken, tam tersine, en alt sırada bulunmaktadır.
- Dermeye ilişkin verilerin anlamlandırılabilmesi için halk kütüphanelerinde bulunan kitap sayısının o ülkedeki toplam nüfus ile orantılandırılması yararlı olacaktır. Bu durumda, İngiltere'de 1 kişiye 2.23 kitap düşerken, Türkiye'de 5.6 kişiye 1 kitap düşmektedir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, sözü edilen Avrupa ülkelerindeki halk kütüphanesi dermelerinin düzenli aralıklarla ciddi ayıklamalara tabi tutulduğu, dolayısıyla dermelerin güncel olduğudur. Oysa, Türkiye için aynı şeyi söylemek olanaklı değildir.
- Hızlı teknolojik gelişmelere karşın, ödünç verme, halk kütüphanelerinin hala başlıca işlevleri arasındadır. Ödünç verilen materyalde bir çeşitlenme söz konusuysa da, kitap ödünç alma, ağırlığını korumaktadır. Birbirine çok yakın büyüklükte nüfusa sahip olmalarına karşın İngiltere-

² Buradaki değerlendirmelerde geçen veriler Tablo 1'e ait kaynaklardan elde edilmiştir.

re'de ödünç verilen kitap sayısı yarım milyarı aşmış, Türkiye ise bu rakamın yaklaşık yüzde birini gerçekleştirebilmiştir. Türkiye'nin yaklaşık onda biri nüfusa sahip Avusturya'da halk kütüphanelerinden ödünç alınan kitap sayısı Türkiye'den dört kat fazladır.

- Bir ülkede halk kütüphanesi kullanımında gerçek/gerçekçi ölçütün "üye sayısı" olduğu söylenebilir. İncelenen ülkeler arasında en çok üyeye İngiltere'nin sahip olduğu, bu konuda Türkiye'nin son sırada bulunduğu görülmektedir. Türkiye'den çok daha az nüfusa (onda bir) sahip Avusturya'da daha fazla halk kütüphanesi üyesi olduğu anlaşılmaktadır. Üye sayısının doğrudan etkilediği ve halk kütüphanesi hizmetlerinde önemli boyutları ifade eden iki unsur, bir üyenin bir yılda ödünç aldığı kitap sayısı (üyenin halk kütüphanesini kullanım düzeyi) ve üye sayısının toplam nüfusa oranı (halk kütüphanelerinin gerçek kullanım düzeyleri - toplumsallaşma düzeyleri)'dir. Bir üyenin bir yılda ödünç aldığı kitap sayısı Hollanda'da 40, İngiltere ve Avusturya'da 15.4 iken, Türkiye için bu rakam 4.8'dir. Bu durumda, Türkiye'de, gerçek kullanıcı sayılan halk kütüphanesi üyelerinin dahi etkin kullanıcı olamadıkları anlaşılmaktadır.

Toplam nüfusun İngiltere'de % 56.9'u, Hollanda'da % 28.9'u, Avusturya'da % 14.5'i halk kütüphanesine üye iken, Türkiye'de bu oran yalnızca %1.5'tur. Bu oranlar, sözü edilen ülkeler ile Türkiye'deki halk kütüphanelerinin toplumsallaşma düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır.

- Halk kütüphanesi sisteminin çeşitli kütüphane türlerinin birlikteliğinde işleyen bir sistem olduğu söylenebilir. Gezici kütüphaneler merkez ve şube kütüphanesi hizmetlerinin ulaşmadığı özellikle kırsal yerleşim alanlarına ve diğer bölgelere hizmet vermeye çalışırlar. Gezici kütüphaneler, halk kütüphanesinin "toplumun tümüne hizmet" ilkesini gerçekleştirmede sahip olduğu çok önemli bir hizmet birimidir. Yaklaşık aynı nüfusa sahip İngiltere'de 719 gezici kütüphane varken, Türkiye'de bu rakam yalnızca 69'dur. Burada iki noktaya dikkat çekmek yararlı olacaktır. İlki, kentleşme oranı yüksek ülkelerde, yani kırsal bölgelerde yaşayan nüfusu daha az ülkelerde, gezici kütüphane sayısının görece az olabileceği kabul edilir. Ancak, Türkiye gibi hem şehirde yaşayan tüm nüfusa ulaşamayan ve nüfusunun önemli bölümü kırsal kesim ve geçkondularda yaşayan ülkelerde gezici kütüphane sayısının yüksek olması gerekmektedir. İkinci nokta ise Türkiye'deki 69 gezici kütüphaneden 24'ünün sürücü yokluğu nedeniyle hizmet veremez durumda oluşudur.³

3. Ağustos 1998'de Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nden alınan bilgi.

- Halk kütüphanesi sisteminin çalıştırılması ve hizmetlerinin verilmesinde temel unsurlardan birisi personeldir. Personel, hizmetlerin niteliğini yükseltmede de önemli işlevlere sahip görünmektedir. Türkiye’de halk kütüphanelerinde çalışan personel sayısına göre çok daha iyi olmalarına karşın, yaptığımız görüşmelerde incelediğimiz ülke halk kütüphanesi yetkilileri personel konusundaki yetersizliklerini dile getirmişlerdir. Aynı sayıda potansiyel kullanıcıya sahip İngiltere’de halk kütüphanelerinde çalışan personel sayısı 27.024 iken, Türkiye için bu sayı, 3.162’dir. Bu durumda, bir kütüphane personelinin hizmet vermekle yükümlü olduğu kişi sayısı Hollanda’da 1.598, İngiltere’de 2.173 iken, Türkiye’de 19.881’dir. Böylesine anlamlı farkın hizmetin niteliğinden de farklılıklara neden olacağı açıktır.

Görüldüğü gibi, niceliksel verilere dayanarak ele aldığımız ülkeler arasında yapılan karşılaştırma özellikle Türkiye’deki halk kütüphanesi hizmetlerinin bulunduğu noktayı yoruma fazlaca yer bırakmadan ortaya çıkarmaktadır. Bu değerlendirmeler ışığında Türkiye’ye yönelik olarak,

1. Halk kütüphanesi sayısının çok az, buna karşın, bir halk kütüphanesinin hizmet vermekle yükümlü olduğu potansiyel kullanıcı sayısının çok fazla olduğu,
2. Halk kütüphanelerinde bulunan dermenin son derece yetersiz olduğu,
3. Halk kütüphanelerinde ödünç alınan kitap sayısının ve bir üyenin bir yılda ödünç aldığı kitap sayısının çok az olduğu,
4. Halk kütüphanelerine üye olanların toplam nüfus içinde çok küçük bir azınlık oluşturduğu,
5. Gezici kütüphane sayısının az olduğu,
6. Sahip olunan personel sayısının, toplam nüfus ve hizmet verilecek kullanıcı sayısı göz önüne alındığında son derece yetersiz olduğu söylenebilir.

Halk Kütüphanelerinde Niteliksel Durum:

Araştırma kapsamına alınan ülkelerdeki halk kütüphanesi sistem ve hizmetlerine ilişkin nitelik değerlendirmesi bu ülkelere gerçekleştirdiğimiz araştırma gezilerindeki gözlem ve görüşmelerimize dayanmaktadır. Ancak, bu karşılaştırmayı yaparken Türkiye ile ele alınan diğer ülkelerin tarihsel, toplumsal, ekonomik ve kültürel alt yapıları arasındaki temel farklılıkların gözden kaçırılmaması büyük önem taşımaktadır.

İncelenen ülkeler Helen ve Roma tarihinden gelen, yerleşik yaşam geçmişi eski, Rönesans ve Reform gibi iki büyük dönüşümü yaşamış, gereksinim duyduğu ekonomik güce sahip ve şu anda yazılı kültürden görsel kültüre geçiş aşamasını yaşayan ülkeler olarak tanımlanabilir. Genelde kütüphane ve özelde halk kütüphanesi geleneğini doğrudan belirleyen bu olgular açısından, Türkiye Orta Asya'dan Avrupa'ya uzanan bir tarihe sahip, bu süreçte göçebe karakteri ağır basan ve yerleşik yaşama geçiş tarihi Avrupa ülkelerine göre çok daha yeni olan, Avrupa'nın 13. ve 14. Yüzyıllarda yaşamaya başladığı ekonomik-toplumsal ve dolayısıyla kültürel dönüşümü 19. ve 20. Yüzyıllarda ve daha sınırlı bir biçimde yaşayan, yeterli ekonomik güce sahip olmayan ve halen sözlü kültür - yazılı kültür arasında duran bir ülke görünümündedir.⁴ Yazılı kültür için bir "devrim" niteliği taşıyan "matbaa"nın Türkiye ve sözü edilen diğer ülkelerdeki "kuruluş tarihi farkı", aslında tarihsel-toplumsal ve kültürel farkı yansıtan bir olgu olarak kabul edilebilir. Bu ülkelerdeki toplumların bilgiyi yaşamları için organik bir gereksinim durumuna getirmelerinin, bu nedenle de okumanın toplumsallaşmasının, buna karşın, Türkiye için bilginin organik gereksinim niteliğinin ve okumanın toplumsallaşması gerçeğinin söz konusu olmamasının büyük ölçüde bu farklılıktan kaynaklandığı söylenebilir. Sözü edilen farklılığa konu olan olgular halk kütüphanelerinin toplumsal dayanaklarıdır. Bu durumda, toplumsal dayanakları farklı boyut ve niteliğe sahip halk kütüphanelerinin bulunduğu ülkelerde bu kütüphanelerin etkililik ve toplumsallaşma düzeyleri arasında farklılıkların olması doğal görünmektedir. Ziyaret ettiği yeni bir kentte gitmek istediği yerleri; bir toplu taşıma aracının duraklarını ya da bozulan bir ev eşyasının nasıl onarılacağını "okuyarak" elde ettiği bilgilerle gerçekleştiren bir toplum ile ilgili etkinlikleri "sorarak" gerçekleştiren toplumlar arasında halk kütüphanesi gerçeği bu nedenle farklı olacaktır.

Ancak, burada dile getirilmesi gereken bir nokta şudur : Türkiye'nin tarihsel, kültürel ve doğal zenginlikleri bu ülkelerle kıyaslanamayacak kadar fazladır. Böylesine zengin bir kültürel ve tarihsel birikimin üzerine oturan coğrafyada halk kütüphanelerinin bugünkü durumu bir çelişki görünümü taşımaktadır.

Halk Kütüphaneleri ile İlgili Hukuksal ve Yönetimsel Yapıya İlişkin Durum:

İncelediğimiz ülkelerde (Avusturya hariç) halk kütüphanelerinin hukuksal dayanağı olduğu söylenebilir. Bu ülkeler halk kütüphanesi yasalarına sahip-

4. Bu konuda genel olarak bkz. Kongar (1998); Kongar (1981); Güvenç (1993); Bayladi (1996); Turan (1990); Berkes (1978); Yerasimos (1980); Avcıoğlu (1982); Tanilli (1984)

tirler ve bu yasalar ciddi bir biçimde işletilmektedir. Oysa, Türkiye’de böyle bir yasa bulunmamaktadır. Elbette, bir yasanın oluşu ya da olmayışı halk kütüphanesi sistem ve hizmetlerinin niteliğini yakından ilgilendiren bir unsurdur. Bu, herşeyden önce halk kütüphanelerine ilişkin temel bir politikanın varlığı / yokluğu anlamına gelmektedir. Politika, halk kütüphanesi hizmetlerinin niteliğini yükselten bir rehber ve dayanak olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla, politikanın olduğu ve olmadığı ülkelerdeki halk kütüphanesi gerçeği farklı durumlarda olacaktır.

Türkiye, merkezi ağırlıklı bir yönetim yapısına sahip iken, incelenen ülkelerde yerinden yönetim yapıları bulunmaktadır. Bu yönetsel yapı farkı ilgili ülkelerdeki halk kütüphanesi yönetim biçiminin de farklılaşmasına neden olmaktadır. Türkiye’de halk kütüphanesi sistemi merkezi ve bu hizmetlerin sorumluluğu merkezi hükümete (Kütüphaneler Genel Müdürlüğü’ne) ait iken, diğer ülkelerde bu hizmetler yerel yönetimlerce yürütülmektedir. Bu durumda, merkezi yönetimin olduğu Türkiye’de halk kütüphanesi hizmetlerinde ağır bir bürokrasi, bağımlı bir yapı ve merkezi nitelik ön plana çıkarken, diğer ülkelerde çok az bürokrasi, özerk bir yapı ve yerel nitelik ağır basmaktadır.⁵ Bu ülkelerde halk kütüphanesi hizmetleri yerel yönetimler tarafından en önemli hizmet türlerinden birisi olarak kabul edilmekte ve komiteler tarafından yürütülmektedir.

Halk kütüphanesi hizmetlerinin niteliğini belirleyen bir başka önemli farklılık da, halk kütüphanelerinin, Türkiye’de, günlük politikaya çok fazla çekilirken, yurtdışında genelde uzak tutulabilmeleridir. Günlük politik kaygılardan uzak bir halk kütüphanesinin vereceği hizmetin niteliği doğal olarak daha yüksek olacaktır.

Halk Kütüphanesi Hizmetlerinin Genel Yapısına İlişkin Durum

Yukarıda dile getirilen başlıklar altında genelde halk kütüphanesini etkileyen dışsal olgular değerlendirilmiştir. Kuşkusuz, bu dışsal olgular kütüphaneye içi unsurlara yansımaktadır.

Araştırma kapsamındaki ülkelerde dikkati çeken noktalardan birisi, halk kütüphanesi sisteminin merkez, şube ve gezici kütüphane bütünlüğünde düşünülüyor/ele alınıyor olmasıdır. Bu yaklaşım, halk kütüphaneciliğine ilişkin “toplumun tüm bireylerine hizmet” ilkesinin ancak bu bütünlük içinde gerçekleştirilebileceğinin kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Uygulamaya da geçirilen bu anlayışın Türkiye’de var olduğunu söylemek olanaklı görünmemektedir.

⁵ Kuşkusuz, burada halk kütüphanesi hizmetlerinin Türkiye’de de yerel yönetimlere devrini savunmuyoruz. Bugünkü yerel yönetim yapısıyla böyle bir değişiklik zararlı olacaktır. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Yılmaz (1997).

Halk kütüphanelerinin diğer kütüphane türleriyle (özellikle okul kütüphaneleri) olan işbirliği istek ve uygulamaları sözü edilen yabancı ülkelere ilişkin dikkati çeken ve Türkiye için varlığı söz konusu olmayan bir başka noktadır.

Yine, Türkiye'deki halk kütüphanelerinin aksine, dermelerinin son derece güncel, binalarının rahat ve aydınlık olduğu, personelinde meslekten olan/olmayan dengesinin iyi kurulduğu söylenebilir.

İlgili ülkelerde, otomasyona geçişi büyük ölçüde gerçekleştiren bu kütüphanelerin temel işlevlerinde bir değişiklik olduğunu söylemek güçtür; teknolojiyi bir "araç" boyutunda algılayarak, davranmaktadırlar. Oysa, Türkiye henüz bu konudaki politikasını dahi belirlemediği.

Mesleki Statüye İlişkin Durum:

Ele aldığımız yabancı ülkelerde kütüphaneciliğin bir meslek olarak kabul edildiği, kütüphanecinin *orta statüye* sahip bulunduğu ve halk kütüphanecisi ile diğer kütüphaneciler arasında statü farkının çok az olduğu söylenebilir. Bu konularda Türkiye için aynı yargılar geçerli gibi görünmemektedir. Bu farkın büyük ölçüde en başta irdelediğimiz toplumsal nedenlerden kaynaklandığı ve bu nedenlerin belirlediği kütüphane hizmetlerinin niteliğinin de buna katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Yaptığımız araştırmadan elde ettiğimiz sonuçları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. Yurt dışındaki ülkelerde⁶ topluma yetecek ve nüfusa orantılı sayıda halk kütüphanesi var iken, Türkiye'de toplam nüfusa göre az sayıda halk kütüphanesi bulunmaktadır.
2. Türkiye'de bir halk kütüphanesinin hizmet vermekle yükümlü olduğu kullanıcı sayısı yurt dışına göre çok fazladır.
3. Türkiye'de halk kütüphanelerinde bulunan dermedeki toplam kitap sayısı yurt dışındaki dermeler ile kıyaslandığında son derece yetersiz durumdadır.
4. Yukarıdaki sonuca bağlı olarak, Türkiye'de kişi başına düşen halk kütüphanelerindeki kitap sayısı yurt dışına göre standartın çok uzağındadır.

⁶ İncelenen ülkeler anlamında söylenmektedir.

5. Türkiye’de halk kütüphanelerinde ödünç verilen kitap sayısı yurtdışı-na göre bir hayli düşük durumdadır.
6. Gerçek kullanım ölçütü olarak kabul edilen halk kütüphanelerine üye sayılarının ülke nüfuslarına oranları itibariyle Türkiye ile yurt dışı ülkeleri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Halk kütüphanelerinin yurt dışında toplumsal kurum niteliği kazandıkları, oysa Türkiye’de henüz toplumsallaşamadıkları söylenebilir.
7. Halk kütüphanesi hizmetinin merkez, şube ve gezici kütüphane bütünlüğünü gerektirdiği anlayışı yurt dışında yaşama geçirilmiş iken, Türkiye için bunu söyleyebilmek güçtür.
8. Yurt dışı ile karşılaştırıldığında halk kütüphanelerinde çalışan personel sayısının, özellikle bir personelin hizmet vermekle yükümlü olduğu kullanıcı sayısı göz önüne alındığında, Türkiye için son derece yetersiz olduğu görülmektedir.
9. Halk kütüphanelerini ve kütüphaneciliğini ortaya çıkaran ve gelişimlerini belirleyen tarihsel, toplumsal, kültürel ve ekonomik koşullar açısından Türkiye ile yurt dışı ülkeler açısından büyük farklılıklar söz konusudur. Günümüzde, Türkiye ile bu ülkelerdeki halk kütüphanesi sistem ve hizmetlerindeki farklılıkların büyük ölçüde bu koşullardan kaynaklandığı söylenebilir.
10. Yurtdışındaki ülkelere “yerinden yönetim”, Türkiye’de ise “merkezi yönetim” yapısının bulunması halk kütüphanesi sistem ve hizmetlerinin niteliğini doğrudan etkileyen bir durumdur. Halk kütüphanesi hizmetlerinin sorumluluğu yurtdışında yerel yönetimlerde iken , Türkiye’de bu sorumluluk merkezi hükümete aittir. Bu durumda, yurt dışında halk kütüphanelerinin yerellik nitelikleri ağır basarken, Türkiye için bu durum söz konusu olmamaktadır. Ayrıca, bu yapısal farklılıktan dolayı yurt dışındaki halk kütüphaneleri özerk / bağımsız, bürokrasiden uzak ve esnek çalışma olanaklarına sahip görünmektedirler. Oysa, Türkiye’deki halk kütüphanelerinin bu şansları genelde bulunmamaktadır.
11. Yurtdışındaki ülkelere halk kütüphanelerine ilişkin bir yasa ve bu yasadaki kaynaklanan temel bir politika bulunmaktadır. Türkiye’de ne temel bir yasa bulunmakta ne de bu konuda bir politika benimsenmektedir.
12. Halk kütüphaneleri Türkiye’de günlük politikaya araç kılınırken, yurtdışında uzak tutulmaktadır.
13. Yurtdışında halk kütüphanelerinin son derece nitelikli, güncel dermelere, aydınlık ve özgün yapıları binalara sahip oldukları, buna karşın Türkiye’deki halk kütüphanelerinin bu konularda büyük sorunlarla karşı karşıya oldukları söylenebilir.

14. Yurt dışındaki halk kütüphanelerinin doğal gelişimleri itibariyle otomasyon aşamasına geldikleri, teknolojiyi hizmetlere uyguladıkları görülmektedir. Türkiye'nin bu aşamaya geldiğini söylemek güçtür.

Elde edilen bu sonuçlara dayanarak Türkiye'ye ilişkin şu önerilerde bulunulabilir:

1. Yapısal unsurlara ilişkin standartlar temel alınarak Türkiye'deki halk kütüphaneleri sayısı artırılmalıdır. Bir başka deyişle nicelik, nitelik göz ardı edilmeden artırılmalıdır.
2. Türkiye'de halk kütüphaneleri dermesi ciddi bir ayıklamaya tabi tutulmalıdır. Derme mutlaka güncelleştirilmeli ve artırılmalıdır. Özellikle, alınan günlük gazete sayısı artırılmalıdır.
3. Halk kütüphanelerinin en önemli çabalarından birisi üye sayısını artırmak olmalıdır. Üye sayısını artırmak ödünç verme sayılarının da yükselmesine neden olacaktır. Ancak, halk kütüphaneleri, üyelerinin daha çok kitap ödünç almalarını sağlamalıdır.
4. Halk kütüphanelerinde merkez, şube ve gezici kütüphane bütünlüğü sağlanmalıdır. Özellikle, gezici kütüphane eksikliğinin giderilmesine çalışılmalıdır.
5. Halk kütüphanelerinin personel yetersizliği giderilmelidir. Ancak, hem çalışan personeli halk kütüphanelerinde tutabilmek hem de yeni personel alabilmek için halk kütüphanelerini özellikle ekonomik açıdan çekici hale getirme zorunluluğu gözden kaçırılmamalıdır.
6. Türkiye'de gerçek bir yerinden yönetim yapısı oluşturulduğunda halk kütüphanesi hizmetlerinin sorumluluğu yerel yönetimlere belirli bir plan çerçevesinde devredilmelidir. Ancak, şu aşamada böyle bir devir yanlış olacaktır.
7. Halk kütüphaneleri bir an önce hukuksal dayanağa kavuşturulmalı, bunun için de öncelikle bir temel yasa çıkarılmalıdır.
8. Bu halk kütüphanesi sistemi içinde de olsa bürokrasi azaltılmaya çalışılarak, halk kütüphaneleri bir ölçüde özerkleştirilmelidir.
9. Halk kütüphaneleri ve kütüphanecileri günlük politikadan uzaklaştırılmalı; atama ve tayin işlemleri için nesnel ölçütler getirilmelidir.
10. Halk kütüphanelerindeki sistem ve hizmetlerin otomasyona geçirilme süreci bir özentinin ötesinde planlı/programlı bir biçimde ve doğal gelişimi içinde gerçekleştirilmelidir.

Kuşkusuz, bu araştırmada elde edilen sonuçların ve sunulan önerilerin bilinen ve yıllardır dile getirilen sonuç ve öneriler olduğu öne sürülebilir ; bu büyük ölçüde doğrudur. Ancak, bu sonuçları yaratan nedenler varlığını sürdürdüğü sürece, değişik sonuçların elde edilmesi ve farklı öneriler getirilme-

si de beklenemez. Bir başka deyişle, sorunlar aynı olduğu/ çözümlenmediği sürece, yalnızca bugüne kadar söylenenden farklı olsun diye, gerçekçi olmayan öneriler sunmanın doğru olmayacağı kanısındayız.

Türkiye’de halk kütüphaneleri sorununa gerçekçi yaklaşmak karamsar yaklaşmanın ifadesi gibi görünse/algılansa da çözümün basitliği iyimserliğe neden olabilir. Sorunun çözümünü, önerilenleri yaşama geçirecek “iradeye” indirgemek yanlış olmayacaktır. Sözü edilen iradenin gücü yüksek olacaktır.

Kaynakça

- Avcioğlu, Doğan. (1982). *Türkiye’nin düzeni: dün-bugün-yarın*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Bayladi, Derman. (1996). *Uygarılıklar kavşağı Anadolu*. İstanbul : Say Yayınları.
- Berkes, Niyazi .(1978). *Türkiye’de çağdaşlaşma*. İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.
- BVÖ. (1998). *Öffentliche Büchereien in Österireich*. Wien : BVÖ.
- Çakın, İrfan .(1982). “Karşılaştırmalı kütüphanecilik : teorik bir yaklaşım”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* 31(1) : 6-10.
- DİE. (1998). *Haber Bülteni 19.8.1998*. Ankara : DİE.
- Ersoy, Osman. (1993). “Nicelik ve nitelik yönünden kütüphaneciliğimiz”, *1. Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu* içinde (29-30). Ankara : KGM.
- Güvenç, Bozkurt. (1993). *Türk kimliği:kültür tarihinin kaynakları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Information and libraries in Britain* (1998). London : The British Council.
- KGM. (1998). “Kütüphaneler Genel Müdürlüğü’nden”, *Türk Kütüphaneciliği* 12(2) : 178-179
- Kongar, Emre. (1981). *Türkiye’nin toplumsal yapısı*. İstanbul. Remzi Kitabevi.
- . (1998). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- NBLC .(1998). *Public libraries in the Netherland*. The Hague : NBLC.
- Statistical yearbook of the Netherland*. (1998). Voorburg : Statistics Netherland.
- Tanilli, Server. (1984). *Yüzyılların gerçeği ve mirası: insanlık tarihine giriş*. İstanbul: Say Yayınları.
- Turan, Şerafettin. (1990). *Türk kültür tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Yerasimos, Stefanos .(1980). *Az gelişmişlik sürecinde Türkiye*. İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Yılmaz, Bülent. (1997). “Yerel yönetimler ve halk kütüphanesi hizmetleri: Türkiye için bir değerlendirme”, *Türk Kütüphaneciliği* 11(2):113-133.